1.2. Зміст, обсяг захисту та критерії обмеження окремих конституційних прав і свобод. Правові позиції Конституційного Суду України

Загальні підходи Конституційного Суду України

- Права і свободи людини є **нормами прямої дії** (ст. 8, 55 Конституції).
- Обмеження прав:
    - допускаються лише законом;
    - мають легітимну мету;
    - повинні бути необхідними та пропорційними;
    - не можуть знищувати сутнісний зміст права.

- Навіть за умов надзвичайного або воєнного стану обмеження не є абсолютними (ст. 64 Конституції).

1) Свобода думки і слова

Конституційна основа: ст. 34 Конституції України.

Зміст і обсяг захисту

- Свобода **формувати, зберігати та поширювати** погляди.
- Захист поширюється на:
    - політичні, соціальні, оціночні судження;
    - критику органів державної влади;
    - інформацію, що становить суспільний інтерес.

Допустимі обмеження

- Встановлюються **законом** в інтересах:
    - національної безпеки;
    - територіальної цілісності;
    - громадського порядку;
    - захисту прав інших осіб;
    - охорони здоров'я, моралі.
- Заборонена **цензура**.

Правові позиції КСУ

- **Рішення КСУ від 20.01.2012 № 2-рп/2012**

Юридична позиція:

Згідно зі статтями 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб.

Це базова формула КСУ щодо свободи слова і доступу до інформації, яка підтверджує, що право поширювати й отримувати інформацію є складовою свободи слова.

2) Право на доступ до публічної інформації

Конституційна основа: ст. 34 Конституції України.

Зміст і обсяг захисту

- Право отримувати інформацію, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень.
- Презумпція відкритості публічної інформації.

Обмеження доступу

- Можливі лише щодо інформації з **обмеженим доступом**:
  1. конфіденційна;
  2. таємна;
  3. службова.
- Застосовується **трискладовий тест**:
  1. легітимна мета;
  2. істотна шкода;
  3. перевага шкоди над суспільним інтересом.

Правові позиції КСУ

- **Юридична позиція КСУ (офіційна юридична позиція на сайті КСУ)**

Право особи на доступ до інформації, гарантоване статтею 34 Конституції України, не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Такі обмеження мають бути винятками, передбаченими законом, переслідувати одну або кілька законних цілей і бути необхідними у демократичному суспільстві з мінімальним втручанням у реалізацію права і не порушувати сутнісного змісту права.

3) Право на захист персональних даних

Конституційна основа: ст. 32 Конституції України.

Зміст і обсяг захисту

- Заборона:
  - збирання;
  - зберігання;
  - використання;
  - поширення персональних даних без згоди особи.
- Включає **право на приватність** та контроль над особистою інформацією.

Допустимі втручання

- Лише:
  - на підставі закону;
  - в інтересах національної безпеки;
  - економічного добробуту;
  - прав людини.
- Втручання має бути **мінімально необхідним**.

Правові позиції КСУ

Рішення КСУ від 20.01.2012 № 2-рп/2012

Юридична позиція:

Конституційний Суд України вважає, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним, а право визначати порядок доступу до такої інформації належить самій особі. Це офіційна позиція про те,

що конфіденційні персональні дані не обмежені лише переліком у законі, і саме особа вирішує, кому надавати доступ до них.

4) Свобода совісті та віросповідання

Конституційна основа: ст. 35 Конституції України

Зміст і обсяг захисту

- Право:
  - сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної;
  - здійснювати релігійні обряди;
  - змінювати переконання.
- Світський характер держави.

Обмеження

- Можливі **виключно законом**:
  - в інтересах громадського порядку;
  - охорони здоров'я;
  - захисту прав інших осіб.

Правові позиції КСУ щодо свободи світогляду і віросповідання:

1. Свобода світогляду і віросповідання — фундаментальне право

Конституційний Суд України вважає, що право на свободу світогляду і віросповідання разом з іншими фундаментальними правами і свободами є основою створення та функціонування демократичного суспільства. Всебічне утвердження і забезпечення цих прав і свобод — головний обов'язок України як демократичної, правової держави.

2. Свобода світогляду і віросповідання може здійснюватися у різних формах

На підставі системного аналізу Конституції України та міжнародних стандартів КСУ встановив, що:

право на свободу світогляду і віросповідання включає:

свободу мати, приймати або змінювати власні переконання;

свободу сповідувати релігію одноособово або колективно;

свободу здійснювати богослужіння та релігійні обряди у приватному чи публічному просторі.

Це випливає як з конституційної норми (ст. 35), так і з рішення КСУ № 6-рп/2016, де Суд прямо визнає різні форми реалізації цього права.

3. Держава має створювати умови для реалізації цього права

КСУ виходить із того, що держава, гарантуючи свободу світогляду і віросповідання, зобов'язана створити умови для реалізації цього права, забезпечити можливість сповідувати релігію і запобігати посяганням на цю свободу третіми особами.

4. Внутрішній і зовнішній аспекти права

В правовій думці та практиці КСУ враховується, що:

Внутрішній аспект свободи світогляду (forum internum) - право особи мати власні переконання — не підлягає обмеженню;

Зовнішній аспект свободи (forum externum) - поведінка відповідно до переконань (обряди, богослужіння тощо) може бути обмежений законом за певних умов з урахуванням суспільних інтересів.

5. Обмеження здійснення можуть бути законними, але мають відповідати Конституції

КСУ у рішенні № 6-рп/2016 також зазначив, що для захисту прав і свобод людини та забезпечення демократичного суспільства допускається встановлення відповідних обмежень щодо здійснення релігійної діяльності, у тому числі у публічних місцях, за умов, визначених законом (наприклад, для охорони громадського порядку або національної безпеки). Однак при цьому не може бути дискримінації, і такі обмеження мають бути пропорційними та виправданими.

5) Свобода пересування

Конституційна основа: ст. 33 Конституції України.

Зміст і обсяг захисту

- Право:
    - вільно пересуватися територією України;
    - обирати місце проживання;
    - вільно залишати територію України.

Допустимі обмеження

- Встановлюються законом:
    - в умовах воєнного або надзвичайного стану;
    - з міркувань безпеки, охорони здоров'я.
- Не можуть мати дискримінаційного характеру.

Правові позиції КСУ щодо свободи пересування:

1) Свобода пересування та вільний вибір місця проживання - невіддільні елементи особистої свободи

КСУ зазначає, що Конституція України гарантує свободу пересування та вільний вибір місця проживання (частина перша статті 33), що є невід'ємною складовою загальної свободи особи та її діяльності у всіх сферах життя.

2) Зв'язок свободи пересування з іншими правами

Суд наголошує на тісному зв'язку між правом на житло (ст. 47 Конституції) та реалізацією свободи пересування і вільного вибору місця проживання.

3) Особа може мати кілька місць проживання без перешкод

Особа, здійснюючи свої конституційні права і свободи, може мати кілька місць проживання, зокрема водночас у кількох населених пунктах, і це не може призводити до перешкоджання реалізації інших конституційних прав.

4) Законодавчі вимоги не повинні дискримінувати свободу пересування

Встановлення законом умов, які обмежують реалізацію свободи пересування чи вільний вибір місця проживання (наприклад, обов'язкове постійне проживання для реалізації певних прав) не узгоджується з Конституцією України і порушує свободу пересування.

5) Обмеження свободи пересування можливе законом, але лише виправдане

Конституційний Суд також враховує, що свобода пересування може бути обмежена законом (як це встановлено частиною першою ст. 33), але такі обмеження не повинні бути свавільними, а мають узгоджуватися з конституційними цінностями і бути виправданими з огляду на суспільний інтерес.